

**Peter Ježík, Dezider Kamhal, Igor Sedlár,
Peter Sýkora: *Saul Kripke a oživenie metafyziky***

Pusté Úľany: Schola Philosophica, 2010, 168 s.

Autori recenzovanej knihy sa kriticky vyrovnávajú s niektorými Kripkeho filozofickými názormi. Väčšinou ide o názory, ktoré Kripke prezentoval v sérii prednášok *Naming and Necessity* (slovenský preklad: *Pomenovanie a nevyhnutnosť*, Bratislava: Kalligram, 2002). Práca obsahuje predslov a štyri viac-menej samostatné kapitoly. Ide o kombináciu rôznych motívov, pretože v prvých dvoch častiach sa stretáme s filozofiou jazyka, v tretej časti s filozofiou biológie a vo štvrtej časti s epistemológiou. V recenzii sa sústredím predovšetkým na najdôležitejšie názory a argumenty uvedené v jednotlivých častiach a na ich kritické zhodnotenie.

Prvá časť práce (D. Kamhal, *Kripkeovská sémantika a teória referencie vlastných mien*, s. 13-64) obsahuje kritiku Kripkeho názorov na sémantiku a teóriu referencie vlastných mien. D. Kamhal najprv prichádza s námietkou proti tvrdeniu, že vlastné mená sú rigidné designátory, teda tvrdeniu, že v každom možnom svete mená referujú na ten istý objekt. Kamhal prijíma Strawsonovo stanovisko, podľa ktorého mená ako také nereferujú, ale referujú iba používatelia jazyka pomocou použitia vlastných mien. Takéto referenčné použitie mena sa môže odhrať iba v „aktuálnom svete“, teda nemá zmysel tvrdiť, že mená referujú v možných svetoch (na ten istý objekt). Kripkeho kľúčovú tézu o referencii vlastných mien preto Kamhal hodnotí ako nezmyselnú, v lepšom prípade triviálnu.

Treba zdôrazniť, že táto námietka nie je v rozpore s Kripkeho názorom na fungovanie vlastných mien. Jeho názor by sa pravdepodobne dal zhrnúť takto: Ak chcem povedať, čo *by sa mohlo stať* s osobou X, ak by sa situácia vyvinula inak, môžem to urobiť použitím vlastného mena osoby X. Kamhalova kritika využitia aparátu možných svetov pri budovaní teórií referencie je však zásadná a zaslúži si podrobnejšie zhodnotenie.

V nasledujúcich podkapitolách sa Kamhal venuje rozoberaniu problémov, ktoré stoja pred zástancami kripkeovskej teórie referencie mien, teda kauzálnu-historickej teórie. Najprv spomína problémy spojené s existenčnými tvrdeniami, obsahujúcimi „prázdne“ vlastné me-

ná. Ak je významom mena referent, tak vety o neexistencii nejakej osoby, v ktorých sa používa „jej“ meno nemajú význam. Zástancovia kauzálnej teórie pritom nemôžu prijať vysvetlenie, že uvedené vety sú o menách, teda že sa v nich hovorí o neexistencii referenta daného mena. Ďalej sa spomínajú problémy s tvrdeniami o identite, pričom Kamhal odmieta Kripkeho vysvetlenie, že rozdiel medzi $a = b$ a $a = a$ je skôr epistemologický s tým, že by sa žiadalo skôr podať sémantické vysvetlenie. Kripke však argumentuje, že uvedený rozdiel je *predovšetkým* epistemologický. Prvá časť práce končí argumentom proti rozšírenému chápaniu identity vlastných mien: identita mena je daná vzťahom medzi výrazom a referentom. Podľa Kamhala je toto chápanie nesprávne, aj keď v rámci určitých teórií referencie rieši niektoré problémy, pretože je v ostrom rozpore s bežným používaním výrazu „vlastné meno“. Otázkou ostáva, do akej miery sa tvorcovia sémantických teórií musia pridŕžiavať „bežného používania“ výrazov.

Druhá časť práce (P. Ježík, *Kripke a intuitívny test rigidnosti*, s. 65-99) kritizuje niektoré argumentačné kroky, ktoré viedli Kripkeho k prijatiu názoru, že vlastné mená a mená prirodzených druhov sú rigidné designátory. Autor venuje pozornosť hlavne Kripkeho tzv. *intuitívneho testu rigidnosti*: Veta typu „ X by mohlo nebyť X “ je pravdivá práve vtedy, keď výraz „ X “ je rigidný designátor. Ježík argumentuje, že referenčne použité určité deskripcie týmto testom prejdú, no Kripke určité deskripcie napriek tomu nepokladá za rigidné designátory. Ježík ďalej tvrdí, že téza o rigidnosti vlastných mien je triviálnym dôsledkom rozhodnutia chápať mená ako nálepky, teda chápania, ktoré kritizoval už Kamhal v predchádzajúcej časti. Ak podľa Ježíka tento problematický predpoklad neprijmeme, vlastné mená nebudú rigidné, pretože ani v „aktuálnom“ svete neoznačuje napríklad meno „Richard“ jediné individuum. Diskusia sa teda znova vracia k otázkam identity vlastných mien. V posledných častiach svojho príspevku Ježík napáda opodstatnenosť Kripkeho intuitívneho testu. Test rigidnosti sa má týkať referenčných použití výrazov, no podľa Ježíka nie je v testovacích vetách typu „ X by mohlo nebyť X “ použitý druhý výskyt výrazu „ X “ referenčne. Hovorí sa skôr o tom, že objekt vyčlenený prvým výskytom výrazu „ X “ v nejakom možnom svete nemá vlastnosť „byť X “. Ak by sme chceli testovaciu vetu preformulovať na „Existuje možný svet, v ktorom výraz X nereferuje na objekt, na ktorý

referuje v aktuálnom svete“, dostaneme sa do problémov, o ktorých hovoril už Kamhal: výrazy nereferujú v možných svetoch.

V tretej časti práce (P. Sýkora, *Aristoteles po Darwinovi, Popperovi a Kripkem: Vzkriesenie biologického esencializmu*, s. 101-146) nájdeme pokus o oživenie esencializmu v rámci filozofie biológie, zasadený do kontextu koncepcie *druhov ako indivíduí*. Autor načrtáva spôsob, akým sa filozofi biológie vyrovnávali s otázkou esencializmu. Spolu s E. Soberom odmieta predpoklad, že evolučná teória môže slúžiť ako dobrý argument proti esencializmu. Zároveň však ukazuje, že nedávny Devittov pokus o oživenie esencializmu má vážne nedostatky: Nedokáže vysvetliť, ako môžu relačné vlastnosti (evolučný pôvod druhu) spoluvytvárať esenciu druhu. To je podľa neho spôsobené najmä tým, že Devitt o druhoch uvažoval ako o skupinách, nie ako o indivíduách. Tu autorovi slúži jeho koncepcia *historických esencií* druhov ako indivíduí. Historickými esenciami sú určité časti genetickej informácie. Sú preto štrukturálne aj historické zároveň. Táto koncepcia autorovi umožňuje aplikovať Kripkeho teóriu vlastných mien na mená biologických druhov a zároveň odmietnuť Putnamov argument proti esencializmu v biológii. Podľa Putnama môžeme o takzvanej esencii druhu uvažovať dvoma spôsobmi: historicky (evolúcia) a štrukturálne (vnútorná štruktúra), pričom ide o nekompatibilné spôsoby. Sýkorova koncepcia historických esencií však ukazuje, že tieto dva spôsoby uvažovania o esencii nie sú nezlučiteľné. Historické esencie sú štrukturálne a zároveň historické. Na záver autor pripomína súvislosť jeho koncepcia s pôvodným Aristotelovým esencializmom.

Dôležitou vlastnosťou teórie historických esencií je to, že sa týka iba biologických druhov. Podľa Sýkora je esencia druhov časopriestorovo lokalizovateľná, keďže jej nosičom sú molekuly DNA. To podľa neho neplatí napríklad o chemických prvkoch, keďže napríklad atómové číslo nespočíva v nejakom časopriestorovo lokalizovateľnom nosiči. Ako *číslo* existuje abstraktne. Zdá sa však, že uvedený rozdiel nie je podstatný: Ak by sme boli schopní reprezentovať *úplnú* genetic-kú informáciu sekvenciou symbolov (čísiel), mohli by sme tvrdiť, že uvedená sekvencia existuje rovnako abstraktne ako atómové číslo.

Vo štvrtej časti (I. Sedlár, *Spoznanie esenciality vlastností*, s. 147-160) si autor kladie otázku, akým spôsobom by sme mohli zistiť, že nejaká vlastnosť je pre určitý druh esenciálna v situácii, keď už vieme, že daný druh túto vlastnosť má. Vychádza pri tom z intuície, že vedieť

o pravdivosti nejakého tvrdenia je niečo úplne iné, ako vedieť o *nevyhnutnej* pravdivosti tohto tvrdenia. Autor vysvetľuje najdôležitejšie pojmy a predstavuje Kripkeho teóriu vlastných mien a mien prirodzených druhov. Sedlár argumentuje, že v rámci Kripkeho koncepcie sa zdá, že táto intuícia o rozdiel medzi poznaním faktu a poznaním nevyhnutnosti faktu je pri niektorých tvrdeniach chybná. Podľa Kripkeho je napríklad evidentné, že ak svetlo je prúd fotónov, tak svetlo je nevyhnutne prúd fotónov. To znamená, že ak vieme, že svetlo je prúd fotónov, tak musíme vedieť, že je nevyhnutne prúdom fotónov. Dôsledkom je to, že vedieť, že poznatok, podľa ktorého svetlo je prúd fotónov, je ekvivalentný s poznaním, že je to nevyhnutne tak. Podľa Sedlára je problém najmä v tom, že Kripke svoje tvrdenie o evidentnosti tvrdenia, že ak je svetlo prúd fotónov, tak je prúdom fotónov nevyhnutne, nijako nezodôvodňuje. Dostávame sa tak do situácie, v ktorej máme dve protirečiaci si intuície. To, či musíme prijať Kripkeho koncepciu, teda závisí iba na tom, pre ktorú z nich sa rozhodneme.

Proti Sedlárovej argumentácii by sme mohli namietat', že neukazuje nesprávnosť Kripkeho filozofickej teórie, ale iba to, že intuície nás môžu doviesť k sporu. Intuície by sme preto nemali brať ako spoľahlivú evidenciu pri tvorbe teórií. Otázne potom však je, akú inú evidenciu by sme mohli v takomto prípade použiť.

Recenzovaná práca predstavuje kontroverzejší príspevok do filozofických diskusií na témy filozofie jazyka, filozofie biológie a epistemológie. Na mnohých miestach je možné s ňou polemizovať, takže môžeme predpokladať, že sa stretne s mnohými ďalšími ohlasmi.

Juraj Janošovský